

ДЕМОНСТРАЦИОНЕН ПОХВАТ ЗА ФОРМИРАНЕ НА КОМПОЗИЦИОНЕН УСЕТ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Николай Гюлчев

Известно е, че изкуството е специфична форма на обществено съзнание и човешка дейност, която представлява отражение на действителността в художествени образи [15, 198]. Според Кръстьо Горанов “Художественият образ е основно понятие, което разкрива същността на изкуството” [3, 50]. Художественият образ винаги обединява формата и съдържанието на изобразяваната действителност и в резултат на този сложен, единен, вътрешно противоречив процес на художественото творчество се появява художественото произведение. Формата в изкуството играе изключителна роля, тъй като естетическата идея е художествена само когато намери съответстващата ѝ форма.. “Различават” - казва К. Горанов, “вътрешна и външна форма. Вътрешната форма е *строежът* на произведението (най-ярко това се изразява в неговата композиция, в която се постига *единството* на всички компоненти именно на даденото и на никое друго произведение), а външната форма е обективизацията на това единство в езика, материала и по законите на дадено изкуство” [3, 64]. Формата на ху-

дожественото произведение изразява неговото съдържание. Тя съответства на съдържанието и изразява възплътените в нея идеи. Ето защо, подчертава В. С. Кузин “Работата над формата, усъвършенстването на майсторството на художника заема такова голямо място в неговото творчество” [10, 240]. Следователно художественото творчество е дейност, характеризираща се с целенасочен, настойчив труд, отправен към създаване на художественото произведение. От друга страна, изкуството отразява и естетически преосмисля не само естетическите качества, но и неизброимите, извън естетическото, качества и свойства на действителността. Така в художествени образи се претворяват обекти, явления от реалността, които по едни или други причини хора с нормално развити сетивни органи не са в състояние да възприемат като обекти с духовно съдържание. Според И. Джанджев “причината е, че ние възприемаме този предмет или това явление като природно обективна и напълно тъждествена сама на себе си физическа реалност, но не се отнасяме към тази реалност естети-

чески, тя не става обект на нашето естетическо отношение, тя не е естетически значима” [6, 96]. Ето защо неотменна предпоставка за естетическо възприемане е наличието, изграждането на **естетически усет**, на способността да се отнасяме към действителността и естетически [6, 97].

Целенасоченото естетическо изграждане на детската личност е процес, който се осъществява в условията на организирано въздействие. Независимо от типологическите особености и природни заложби без организиран образователен и възпитателен процес не може да се постигне високо равнище на естетическо развитие. “Чрез обучението, игрите, празниците, развлеченията и непосредственото въздействие на околната среда”, казва Е. Петрова, “се развиват творческите способности на децата и се създават умения за участие в различни видове естетическа дейност” [14, 151].

Изграждането на творчески личности е свързано с възпитание на децата още от предучилищна възраст на естетическа възприемчивост и естетическо отношение към действителността, към произведенията на изкуството и развитие на художествено-творческите им способности.

В системата за предучилищно възпитание педагогическото взаимодействие за естетическо усвоя-

ване на действителността чрез изобразителна дейност е подчинено на главните сфери: естетическо възприемане на действителността, изобразителна дейност и възприемане на изкуството. Тези компоненти на учебно съдържание се допълват, взаимодействат, и изграждат в комплекс ценностна система в областта на художествената култура. Линията на развитие е насочена към поетапно овладяване на изобразителна грамотност и изразителност, съобразно възрастовото развитие и стадийността на детската изобразителна дейност. Перцептивният опит, който детето чрез възприемане натрупва, влияе на равнището на резултата в продуктивната дейност и обратно - детският изобразителен процес подтиква към контакт със средата - природна и обществена, и с творбите на зрелите форми на изобразителното изкуство.

В творчеството на детето отразяването на действителността със средствата на изобразителното изкуство се осъществява чрез методологическата приемственост на принципния процес при постигане на художествения образ в изобразителното изкуство. Поради това изобразителната дейност на детето е в пряка зависимост от художествената специфика на изобразителния език и от възрастовата характеристика на предучилищния период. Взаимозависимостта между

периодите и стadiите на психическо развитие и придобиването на знания и практически умения за изобразителна дейност води до обособяване на постепенно усложняващи се типове изобразителен език.

Художествената специфика на изобразителните изразни средства представлява качествена характеристика на детската изобразителна дейност. Според Р. Генков преминаването от една пространствена система в друга означава преход на детската изобразителна дейност от един стадий на нейното развитие в друг, свързан с използването на нов, по-съвършен начин на изобразяване. "Всъщност стадийността или периодичността в развитието на детската изобразителна дейност е свързана с преминаването на количествените изменения в качествени и представлява история на отрицанието на една пространствена система за изобразяване от друга, по-съвършена, отговаряща по-пълно на степента на развитие на визуалното възприятие, образното мислене и на способността за адекватно изобразяване." [2]. Чрез изобразителния език се изразяват преживявания, мисли, чувства, отношение. Изразните възможности на неговите елементи играят важна роля в художествената специфика на изображенията.

В структурата на изобразителния език определящо значение има

композицията. Тя е хармонично съчетаване, разположение на линии, фигури и предмети, на цветови петна или обемни маси върху плоскост или в пространството с цел получаване на специфично художествено въздействие и най-добро разкриване на основната идея, действието, отношението в изображението. Тя е основно творческо изискване в изобразителното изкуство, "естетична нагласа на съставките" при произведенията с кавалетна организация на изображението и съществен принцип в творбите на приложните изкуства [9, 465].

Известно е, че учебната изобразителна дейност се обуславя от художествената характеристика и предназначение на изобразителните изкуства. Следователно композиционният порядък е важно условие и за естетическото въздействие на детските изобразителни творби. Затова в системата за художествено образование композиционното изграждане е централен проблем при овладяване на изобразителната форма. Важността му се обуславя от основополагащото значение в художествено-образния език на всяко произведение на изобразителното изкуство и от определящата му роля за естетическата организация на творбата. Присъщата функция - като начин за организиране на изображението и основа на всички пластични и приложни дейности пос-

тавя композицията в област със значително значение за художественото познание и развитие. Както в изобразителното изкуство, така и в ученическата изобразителна дейност, казва В. Димчев, композицията е начин за естетическа организация на изображението [8, 113].

Иманентно в детската рисунка, апликация или пластика композиционна съгласуваност не съществува. В зародиша на изобразителната дейност първоначално изобразените предмети и отделни, елементарно построени сцени се помещават произволно в рисувателния лист, без да се свързват помежду си тематично и пространствено. Затова съдържанието, влагано в понятието композиция, което е характерно за произведенията на изобразителното изкуство, за детската изобразителна дейност е със значение и параметри, обуславяни от възрастовото развитие. "Отгъждествяването на художествено-творческия процес, който извършва художникът и изобразителната дейност на детето означава да се отрече ролята на дългия и труден път за овладяване на художественото майсторство, за изграждането на художника", подчертава В. Димчев [7, 145].

Рисувайки, детето построява изображение върху плоскостта на рисувателния лист чрез изразни средства, отговарящи на опита му. Хаотичното разполагане на схематичните образи без взаимна връзка,

без съобразяване с конкретния формат са доказателство за отсъствие на композиционна организираност. Неумелото използване на линията, но зараждането на ритъм, специфичното отразяване на пространството, декоративната цветност, разкриват възможности още в началото на съзнателната изобразителна дейност да се положат основите на изграждането на композиционни умения. "В композиционното изграждане на рисунката се съчетават биологичният усет за равновесие и естетическата потребност от ритъм и хармония. Те са заложени у всяко дете, но е необходимо целенасочено и системно да се развиват" [8, 113]. "Тези съображения налагат да не се изчаква определен момент, от който може да започне изграждането на умение да се композира", казва В. Димчев. "То трябва да се осъществява още от първите стъпки в изобразителната дейност. Необходимо е да се започне с най-елементарните, определени от съдържанието взаимовръзки между обектите, да се премине към по-сложните им логически и идейно-смысловни отношения, за да се стигне да композиционно изграждане според художествените принципи" [7, 211].

За развитието на художествената грамотност, в съответствие с еволюцията на художествено-изобразителната дейност от значение е усвояването на редица изобразителни умения и техники на изпъл-

нение. Според О. Занков “колкото и да са богати възприятията, образните представи, впечатленията и емоционалните преживявания на децата, колкото и да е развито тяхното въображение и мислене, от тях не може да се очаква да създават оригинални по замисъл, изразителни и въздействащи в композиционно и цветово отношение рисунки, апликации и пластики, ако те не притежават минимум от достъпни за възрастта им изобразителни умения и техники за работа с различни материали и помагала” [1, 136].

Овлабяването на необходимите знания за изобразителното изкуство, изграждането на изобразителни умения, формирането на художествено-естетическа култура и развитието на творческите способности на децата в учебно-възпитателния процес се постига с помощта на методите за художествено образование и възпитание.

Демонстрацията като метод на обучение широко се прилага във всички стадии от развитието на изобразителната дейност. Драган Лозенски в учебниците си по рисуване отделя специално място на този метод. Той казва: “Има друг вид наблюдения - опитни, при които пред учениците се демонстрира, показва се това, което искаме те да постигнат в рисунките си. ... Методът на опитните наблюдения е свързан и е близък до метода на демонстрацията, при който изложението

и обясненията в урока се придружават с показване на самите материали - боите, глината, нагледните помагала, и на начина на тяхното употребление. Например учителят може сам да покаже на лист или на черната дъска как трябва да постъпят учениците, за да нарисуват известна форма, движение и пр., или да покаже, т. е. да демонстрира как се държи четката, как се смесват боите и в какво количество, за да се получат желаните цветове, как се полагат на рисунката и т. н.” [12, 206]. Известният художник и деец на художественото образование разглежда и средствата като съставна, определяща демонстрацията форма. “Към различните форми на метода на демонстрацията спада и рисуването на черната дъска. Този метод е един от най-старите и популярни методи на нашето училище. В продължение на десетки години той е бил единственият метод. ...Рисуването на черната дъска като метод се използва и сега, и то не случайно, а системно и наложително.”, казва Др. Лозенски [12, 208]. Веселин Димчев в своята “Изобразително изкуство. Методика” също така подчертава важното място на демонстрацията в обучението по изобразително изкуство. Например той изтъква: “Демонстрацията е основа за онагледяването на теоретичните познания и на приложно-практическите задачи.” [8, 178]. Чрез демонстрация от учителя се разкриват

способи на работа, различни изразни средства, техниките на изпълнение.

В предучилищна възраст подборът на методите и начинът на тяхното прилагане се определят от възрастовите особености на децата. Своеобразието, казва Е. Петрова, обхваща задачите, съдържанието и особено методите на обучение, различните похвати, чрез които те намират приложение в учебния процес [14, 257]. При прилагане на методите от голямо значение е какви основни похвати на работа ще използва учителят, за да постигне по-голяма организираност и целенасоченост на действията и мисленето на децата. В резултат на показ, децата усвояват ритъма, темпа и замаха, умението рационално да планират и последователно да изграждат своята работа. Съобразявайки се с "решаващата роля на показа при създаване на известни умения" [14, 274] е необходимо да се разработят подходящи средства за онагледяване и на процеса на композиране, който се осъществява в детската изобразителната дейност, с цел изграждане на композиционен усет.

В резултат на системни наблюдения в практиката се установи, че демонстриране на композиционна постройка и разновидности на разполагане на изобразяваните обекти в учебно-възпитателния процес по изобразителни дейности в предучи-

лищна възраст са изключение. От проведеното проучване се установи, че причините се крият в подготовката на детския учител, в умението му да осъществи, да покаже процеса на изобразяване, а също и в средствата за показ. Традиционните средства: рисуване върху плоскост, магнитна дъска, фланелограф са с потенциал и капацитет за демонстриране на нова техника на работа с изобразителни материали, за онагледяване строежа на нов образ и паралелно с посочените и на разположението на образите (елементите) върху рисунката или апликацията. В резултат на демонстрацията с посочените средства се съдейства за развитие на усет за форма и нейният строеж, за формиране и развитие на умения за използване на цветовете, за работа с различни материали, но по отношение на формирането и развитието на усет за композиция изброените средства за показ не разполагат с възможности за вариации. Демонстрираното композиционното решение е еднократно като постановка и е в резултат от показана на действие или начина за техническото използване на изобразителните материали.

Представените съображения ни насочиха към целта: да разработим средство за прилагане на демонстрационен похват с възможности за поэтапно овладяване от детето на композиционното изграждане.

За осъществяване на посочената цел поставихме следните задачи:

1. Определяне на достъпните за предучилищна възраст композиционни принципи и закономерности за изграждане на изображение върху плоскост.

2. Разработване на демонстрационен похват с възможности за онагледяване паралелно на способи за рисуване и апликиране и на композиционната организация на изобразителната плоскост.

Соломон Левин, изследвайки детската изобразителна дейност се спира и на композицията. "Всички изразни средства се обединяват в композицията. Тя организира произведението така, че неговата основна идея и отношението на художника към изобразеното да стават ясни на зрителя. ...В това широко разбиране композицията не вълнува малките деца. Те не се грижат как да разположат изображението върху листа, как да го съотнесат с размера и формата му, как предварително да определят всичко, че то да се побере в него" [11, 72].

Разполагането на изображението върху двуизмерната изобразителна плоскост в детската апликация или рисунка е първата важна стъпка към композиционната организация на изображението. Само на този основа е възможно да се изгради чувство за съотнасяне на размера на фигурите спрямо формата на

изобразителната основа и да се поставят елементите, образите в определени взаимоотношения. Разработвайки методически насоки за преподаване на дисциплината "Основи на композицията", В. А. Яблонски посочва общите закономерности, валидни за създаване на композиция върху двуизмерна изобразителна плоскост: "симетрия, асиметрия, равновесие и ритъм, статика и динамика, подчинение второстепенното на главното, подчертаване на зрителния център, контрастност и нюансираност, центробежност и протяжност и т. н." [16, 44]. Поради декоративния характер на детската изобразителна творба част от посочените принципи са достъпни за предучилищната възраст. Същевременно приложението им е възможно, ако са съобразени с утвърдената периодизация на детската изобразителна дейност, с развитието на пространственото възприемане и изобразителното му отразяване. Това развитие протича за предучилищната възраст в следните етапи, определени от В. Димчев:

Фронтално-разгънато построяване на предметите върху изобразителната плоскост - съответстващо на фризово-композиционното разположение.

Ориентиране на предметите спрямо изобразителната повърхност в отношение "ниско-високо" - отговарящо на двупланова и раз-

пръсната композиция и на много-планово (в няколко ивици) разположение [8, 105].

За ефективното усвояване на изискванията за композиционно изграждане на апликацията и рисунката приложихме в изобразителната дейност похват за показ, при който чрез прозрачни плоскости, подредени в определена конфигурация се демонстрира технологичното изграждане на изображението и композиционното му организиране на принципа на единство и взаимовръзка между обектите. Разработеният нагледен похват е с възможности за прилагане в учебно-възпитателния процес като осигурява необходимата достъпност и нагледност. Съществена особеност е използването на комплект от прозрачни плоскости - 2, 3, 4 бр. табла плексиглас, върху които се изгражда пълен или частичен показ. Плоскостите се подреждат в определена конфигурация според възможностите за осъществяване на изобразителната задача. Разместването на прозрачните табла едно до друго или едно зад друго е с оглед очертаване на изображение с композиционни качества в зависимост от гореизложените композиционни закономерности. Динамичната система от табла разкрива възможности за поясняване на задачата чрез проблемно - игрова демонстрация, като разкрива няколко варианта на решение. Така се

преодоляват недостатъците на традиционните средства за показ, репродуктивността, шаблона, което е предпоставка за интензивно приложение на индивидуализацията и диференциацията.

Поради възрастовите особености и бедния изобразителен опит показът при 3-4 (I възрастова група) и 4-5 (II възрастова група) годишните е необходим, но чрез работената система и при 5-6- годишните се разкриват възможности за спираловидно развитие на умения за композиране както и на други изобразителни умения.

В първа възрастова група (3-4 годишните) е необходимо развитие на усет за форма и строеж, за използване на цветовете, за изграждане на усет за композиция. Проблемно игровото поднасяне на способа за изграждане на определено изображение, напр. дърво, върху първата плоскост чрез линия, върху втората плоскост чрез линеално-плоскостно изграждане, чрез линеално-декоративно върху третата се осъществява последователно, поетапно и разкрива пътищата за създаване на избрания образ. Разместването на прозрачните плоскости е следващият етап при прилагане на показа и е с цел получаване на композиция - конкретно в този случай изграждане на гора (Приложение I). При 4-5 (II възрастова група) и 5-6-годишните (III възрастова група) с помощта на

разработеният способ достъпно се разкрива пространственото разположение чрез преминаване от фризова към двупланова, разпръсната или многопланова композиция, както и обогатяването на сюжета с повече образи.

С повече възможности е прилагането на частичен или пълен показ при онагледяване на закономерности на декоративната композиция. Принципът на ритъм, симетрично или асиметрично разположение на формите, контрастът при рисуване на битова престилка, декоративно пано и др. се проследяват достъпно. При апликирането се онагледява чрез прозрачните табла от една страна процесът на закрепване на материята (плат или хартия), демонстрира се двуслойната, трислойна техника или изкъсването, а от друга страна застъпването, покриването или съприкосновението на цветните петна. Възможно е приложението на демонстрационния похват и при изграждане на фантазен образ от познати елементи или при изобразяване на динамика.

Демонстрацията чрез прозрачни плоскости разкрива големи възможности пред учителя, като изисква той да притежава солидни знания за технологията на работа с изобразителните материали. Предоставя и пътища за проблемно поднасяне на изобразителната задача, показва възможностите или

съдействия за търсене и откриване на целесъобразното решение.

Разработеният демонстрационен похват осигурява интензивно развитие на уменията за композиционно равновесие, чрез него се създава основа за развитие на усета за композиция в съответствие с програмните изисквания. Онагледяването на композиционната организация на изображението, допринася за по-качествени резултати в изобразителната дейност, а чрез многовариантността на композиционните решения децата имат възможност сигурно, трайно да усвояват логиката на композиционния порядък. Демонстрационният похват е апробиран в базови детски градини на ВТУ "Св. св. Кирил и Методий"; създаден е видеофилм, който се използва в обучението на студентите от специалност "Предучилищна педагогика".

В резултат от разкритите погоре страни на демонстрационния похват могат да се направят следните изводи:

В практиката, разглежданият похват е с възможности за изграждане на усет за композиционно единство, за фризово разположение и за онагледяване на двупланово и многопланово разположение на обектите. Чрез него се демонстрира строежът на изображението с цвят, линия, при апликирането с хартия или текстилни материали. Онагледява се логическата после-

дователност при изграждането на определен обект и се разкриват възможности за ориентиране в структурата на изобразявания образ. Демонстрацията чрез динамични прозрачни плоскости осигурява многовариантност при възпроизвеждане външните признаци на обекта чрез присъщи за вида изобразителна дейност изрази средства. Съдейства за конкретизиране на образните представи и спомага за усъвършенстване на изобразителните умения.

В заключение се налага уточнението:

Задълбочените общи и тясно-специализиращи знания и умения на учителя са предпоставка за творческо използване в организираната изобразителна дейност на методи, осигуряващи по-добри изобразителни резултати. Без добра теоретическа подготовка, без умения за работа с изобразителни материали, разработването, въвеждането на специален инструментариум ще бъде безпочвено.

Приложение 1:

ПЛАН - КОНСПЕКТ

по рисуване за I възрастова група

Тема: Гората през пролетта

Вид на занятието: за затвърдяване на знанията и уменията

Програмни задачи:

Рисуване на сюжетна композиция.

Затвърдяване уменията за работа с четка и боя:

- да рисуват с готово разтворени темперни бои;

- да подбират и комбинират различни начини за изпълнение

на рисунка с четка.

Развиване на усет за форма и строеж на неразлистено, разцъфнало и разлистено дърво.

Възпитаване на умения да използват цветовете за предаване на характерното в частите на обектите.

Форма на работа: рисуване по памет.

Материали и пособия:

Бои - темперни, четка - обла и плоска, съд за вода, гъбичка, меко парче плат за почистване, тампон, основа: едноцветен картон.

Техника и способности на изпълнение:

линеарно изпълнение с четка,

линеарно и запълване с петно,

линеарно, петна и спирали,

линеарно изпълнение и печатане с четка,

цветно петно и печатане с тампон или четка.

Предварителна подготовка:

на учителя

Теоретико-методическа подготовка:

- запознаване с програмните изисквания
- възможности за осъществяване на интеграция: "Запознаване с околната действителност" -

Промените през пролетта.

- запознаване с материалите за рисуване.

Литература: Немцов, Д. Материали за рисуване. С., 1970. Комарова, Т.

Техника детското рисунка.

Дошкольное воспитание. 1964, кн. 9.

Практическа подготовка

- разрязване на едноцветните картони във формат 33/25;
- подготвяне на различни цветове в състояние, годно за работа;
- подреждане на материалите и пособията върху масичките;
- подреждане на 4 статива;
- поставяне на прозрачни плаки (плексиглас) върху стативите, четки и бои за показва;
- подготвяне на персонаж за кукления етюд - кукла "Петрушка".

на децата

Отчитане наличните знания във връзка с конкретната задача:
- имат знания за изобразяване чрез линия, петно, чрез печатане с четка, изградени в ... занятия.

Предварителна работа с децата:

- наблюдение на дърветата през пролетта;
- разглеждане на репродукции и оригинални картини, пресъздаващи пролетния сезон на автори с различни стилови похвати: Владимир Димитров-Майстора: "Пролет", "Пейзаж в синьо"; Данаил Дечев - "Пролетна Градина", "Гора"; Генко Генков - "Пейзаж"; Благой Иванов - "Пейзаж от Арбанаси"; Йордан Попов - "Пролет",
- разглеждане на рисунки - пейзажи на деца;
- слушане на стихотворения за пролетта.

Ход на занятието:

---

1. Насочване към темата:

Активизиране на зрителните представи на децата чрез игрови похват. Последователно припомняне на различните техники.

Внасяне на Мечо - художник.

- Здравейте деца. Аз съм най-добрият художник в близката гора. Колко са красиви дърветата там през пролетта! Защо са красиви?

- линейно-обобщен начин

- линейно-плоскостен начин

- плоскостно изпълнение и печатане с четка или тампон.

- спираловидно изпълнение и печатане с четка.

2. Поставяне на задачата и мотивиране на целта, чрез игрово поднасяне на образец за елементарна композиция:

- разполагане на отделните дървета на различна височина и различно отстояние едно от друго, посредством наслагване на плаките една до друга или една върху друга.

3. Анализ на предстоящата дейност.

- по посока на разположението:

- Разцъфнали са.

- В гората има толкова много дървета. Едни дървета изглеждат така (взема четка и рисува върху прозрачната плоскост на първия статив).

- Други като това на този статив (рисува върху прозрачната плоскост на втория статив).

- Други като това (рисува върху третия статив).

- А други като това (рисува върху прозрачната плоскост на четвъртия статив).

- Пролетни ли са тези дървета?

- По какво познахте, че те са пролетни?

- Браво, вие познахте, че това са дървета през пролетта и аз знам, че можете да нарисувате такива дървета.

- Ето пролетна гора. Деца, Мечо ви пита можете ли да нарисувате пролетна гора?

- Как ли ще изглежда тази голяма гора? Деца, покажете на Мечо, че вие сте били в гората през пролетта, като нарисувате колкото искате дървета.

- Вземете лист и го поставете с тясната или широка страна към

- по посока на цветното изграждане:
- по посока на формата на обекта:

4. Самостоятелна работа:
корекции, поощрение,
частичен показ при нужда.
готовите работи се изнасят на
определеното място.

5. Преценка на резултатите по
посока на поставените задачи:

- умения за работа с четка и боя:

- усет за форма и строеж:

- усет за композиционно
изграждане:

вас, както изберете.

- Изберете цветовете, които според вас са най-подходящи за пролетните дървета.

- Припомнете си дърветата, едни са високи, с по-малка или по-голяма корона, други по-ниски.

Рисунките са подредени върху стативите. Мечо разглежда и индивидуално посочва и анализира техническото изпълнение.

- Това дърво в тази рисунка е с линия, а това е с петна и ярки цветове, както в онази рисунка. Кое дете е нарисувало тази рисунка? Дървото е като истинско.

- А тук, как добре са използвани цветовете и в короните и в стволите. Тази корона е с петна като истинска, а тази е много красива. Кой е използвал тампончето толкова добре?

- В тази рисунка много добре са подредени дърветата. И тук, и тук, както в цялата гора. Ето тук е моята хралупа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Активността на детето в детската градина. Програма. Под ред. Н Витанова. С., 1993.
2. *Генков, Р.* Движещи сили в развитието на детската изобразителна дейност. - Предучилищно възпитание, 1989, № 1.
3. *Горанов, К.* Основи на естетиката. С., 1987.
4. *Гюлчев, Н.* Композиционни аспекти на изобразяването. - Педагогически алманах, 1998, № 1, 2, 105-120.
5. *Дамянов, Б.* Методика на обучението по композиция. Пловдив, 1999.
6. *Джаджев, И.* Беседи по естетика. С., 1979.
7. *Димчев, В.* Развитие на художествено-изобразителната дейност. С., 1977.
8. *Димчев, В.* Изобразително изкуство. Методика. С., 1993.
9. *Енциклопедия на изобразителните изкуства в България.* Т. I, БАН., 1980.
10. *Кузин, В. С.* Психология. М., 1997.
11. *Левин, С.* Вашето дете рисува. С., 1984.
12. *Лозенски, Др., В. Димчев и Др. Немцов.* Учебник по рисуване., НП, С., 1970.
13. *Люблинская, А. А.* Детска психология. М., 1971.
14. *Петрова, Е.* Предучилищна педагогика. С., 1977.
15. *Философски речник.* Под ред. Розентал, М. М. и П. Ф. Юдин. С., 1968.
16. *Яблонский, В. А.* Преподавание предметов "Рисунок" и "Основы композиции", М., 1989.

DEMONSTRATIONAL METHOD FOR FORMATION OF A COMPOSITIONAL SENSE DURING THE PRE-SCHOOL AGE

NIKOLAY GYULCHEV

Summary

The arrangement of the image components in the children's drawing and applique art is an important task of the educative art activity. In the article is presented an elaborated method through which is demonstrated the process of compositional structuring. The aim is to illustrate the construction of the composition with regards to formation of a compositional sense.